

a že již v roce 1935 (sic!) v jedné internacionální brigádě ve Španělsku bojoval. Ještě téhož dne jel jsem se Zezulčíkem do Val. Bystřice, abych si od něho nechal dotyčný dům ukázat, v němž měl dotyčný muž býti ubytován.⁵⁵

Můžeme oprávněně pochybovat o pravdivosti gestapákových slov. Snad mimoděk zde opravdu probleskuje historická skutečnost. Zezulčík patrně přes veškeré mučení odmítl sdělit identitu svého kamaráda, třebaže ho musel dobře znát, možná také podle jeho skutečného jména. Prozrazením úkrytu by vydal do nebezpečí nejen Trlicu, ale i další členy skupiny - doktora Turka a Jana Hurtíka, kromě celé řady osob na hrubolhotských pasekách, které byly nějakým způsobem do spolupráce s Trlicou zapojeny. Mezi pamětníky na lhotských pasekách dodnes přežívá historka o tom, že den před zatčením Josefa Trlici zastavilo na protější stráni na horské cestě černé auto. Když posádka z auta šla kamsi na svačinu, přiblížil se jeden z pasekářů k autu a spatřil tam hákový kříž. Bohužel netušil, co přítomnost auta v onom místě znamená, protože asi nepatřil mezi zasvěcené.⁵⁶

Gestapák Schiefermüller chtěl očividně vinu za odhalení Trlicova úkrytu svalit na Zezulčíka. Stejného názoru byl kupodivu také český strážník Jindřich Švidrnoch z četnické stanice Jablunka, který byl přibrán k zatčení jako pomocník gestapa (psovod). V poválečné výpovědi před orgány státní bezpečnosti si najednou vzpomněl, že když 7. října vyjeli z Jablunky, seděl v autě kromě 6 či 7 osob ještě občan v civilu, který měl pouta. Tento civilista pak údajně provázal gestapáky až na dohled k domu, kde gestapákům ukazoval a vysvětloval různé neznámé věci v okolí domu, z čehož prý Švidrnoch usoudil, že gestapu řekl vše o poměrech v domě a kolem něho, tedy i o muži, který byl potom zadržen.⁵⁷ V tom se ale Švidrnochova výpověď rozchází s výpovědí řidiče vsetínského gestapa Františka Jarosche, který sice také tvrdil, že Zezulčík ukazoval cestu k domu, ale když byli od něj na dohled asi 500-600 metrů, zůstal Jarosch se Zezulčíkem v lese, odkud bylo vidět na protější stráž. Podle fonogramu ze stanice SNB Nový Jičín z 11. 6. 1947 byl Zezulčík před obklíčením domu upoután za nohu ke stromu a Jarosch ho střežil.⁵⁸

Role českého strážníka Švidrnocha v případě Trlicova zatčení byla určitě mnohem důležitější, než jak sám udával ve své poválečné výpovědi z 9. 6. 1947. Šetření Státní bezpečnosti tehdy sice vyznělo v tom smyslu, že obvinění Švidrnocha z agilního pronásledování Trlici je nespravedlivé, protože Trlicu pronásledoval na příkaz své četnické stanice, přičemž po něm sice sedmkrát vystřelil, ale nezasáhl jej. Nejaktivnější byl tehdy údajně při zatýkání gestapák Koch.⁵⁹ Poválečné výpovědi jsou ale v rozporu s úředním hlášením o celé zatýkačské akci, které muselo být sepsáno, protože došlo k mimořádné události (použití zbraně). Podle této oficiální zprávy z 9. října 1941 se věc sběhla takto: Dne 7. října 1941 asi o 16. hodině se dostavili na četnickou stanici v Jablůnce 4 úředníci gestapa. Jejich vedoucí vyzval strážmistra Švidrnocha, aby jej služebně doprovodil na paseky obce Velká Lhota. Švidrnoch se vyzbrojil pistolí a odešel se členy gestapa do služby. Ve Velké Lhotě v blízkosti domu čp. 84 dostal Švidrnoch od vedoucího hlídky gestapa pokyn, aby se umístil na určitém místě a zadržel každého, kdo vyjde z domu nebo se bude pohybovat v jeho blízkosti. Kolem půl šesté se k domu přibližoval neznámý muž, který, když spatřil Švidrnocha, dal se na útěk. Na Švidrnochovu výzvu nezůstal stát, ale pokračoval v běhu a proto po něm četník začal střílet z pistole, vzápětí nato

po prchajícím začali střílet 3 úředníci gestapa. Švidrnoch vypálil celkem 7 ran, pak se prudce rozběhl za prchajícím, prudkým během ze svahu ho dostihl a zadržel. V zadrženém, který nebyl střelbou poraněn, byl zjištěn 23-letý (sic!) Josef Trlica z Ústí u Vsetína.⁶⁰

Bohužel ani autentická oficiální zpráva není úplně přesná. Švidrnoch si tímto hlášením chtěl už dopředu udělat alibi a štábní kapitán Jaroslav Mann, který řídil vyšetřování sabotáží na vsetínských železnicích, měl zřejmě zájem na tom, aby role protektorátního četnictva v tomto případě byla spíše vedlejší. V hlášení je totiž chybně udán čas, kdy k zadržení Josefa Trlici došlo. Podle knihy věžňů vsetínského okresního soudu byl Josef Trlica dodán do vazby v 17 hodin do cely číslo 3.⁶¹ V té době se měl ale nacházet ještě ve Velké Lhotě. K zatčení Trlici muselo dojít mnohem dříve, pokud vezmeme do úvahy, že před umístěním do cely byl ještě alespoň informativně vyslechnut. Poválečné výpovědi členů rodiny Hurtikovy udávají, že se tak stalo za slunného odpoledne, asi kolem 15. hodiny. Bratři Melichaříkové, kteří bydlí poblíž Hurtikových pasek, si také vzpomínají, že to muselo být někdy po poledni, protože se právě vraceli ze školy.⁶²

Že bylo gestapo na zatčení Josefa Trlici dobře připraveno a že Karel Zezulčík byl pouze „přizván“ na malou projížďku, dokazuje i jiná skutečnost. Pověst o černém autě, které zastavilo na kopci nad pasekami den předtím, přitom ani nemusíme příliš zohledňovat. Dcera popraveného Jana Hurtíka Vlasta Hurtíková totiž po válce vypověděla, že gestapáci se poté, co zatklí Trlicu, neustále vyptávali na nějakého dr. Nováka, což bylo krycí jméno JUDr. Turka. Z toho vyplývá, že gestapáci už předem věděli, na koho asi mohou na lhotských pasekách narazit.⁶³

Situace byla vážná, ale ještě nebylo vše úplně ztraceno. Jan Hurtík byl pozván na 8. 10. 1941 k výslechu na gestapo ve Vsetíně. Byl tam konfrontován s Trlicou, který „byl srdnatý a nic nevyzradil“. Pak však došlo ke katastrofě. Někdo vyrazil gestapu, že letáky se tiskly na Velké Lhotě u Hurtíků. Dne 10. října 1941 odpoledne asi kolem 15. hodiny došli k Hurtíkům 3 gestapáci s jedním protektorátním četníkem. Gestapáci začali na Jana Hurtíka řvát, proč jim neřekl pravdu a že si to s ním vyřídí až ve Vsetíně. Chtěli vědět, kde je ukrytý psací a rozmnožovací stroj. Když jim Hurtík nic neřekl, nařídili mu, aby je vzal na půdu. Tam si odměřili kroky a našli důmyslnou skrýš, kterou dělal Hurtíkův soused Jan Melichařík. Gestapáci šli na jisto. Po válce to potvrdily výpovědi pozůstalých členů rodiny Hurtikovy.⁶⁴

Odkud se gestapo dozvědělo o skrýši, není úplně jasné. Skutečný udavač asi už zůstane neodhalen.⁶⁵ Je samozřejmě možné, že prozrazení skrýše si gestapáci na Trlicovi či Zezulčíkovi vynutili mučením, ale oba by si prozrazením této okolnosti velmi uškodili. Josef Trlica by tím navíc ohrozil i svou ženu, neboť rozmnožovací technika patřila z poloviny jeho manželce. Ta byla zatčena 14. října 1941 dopoledne ve Vsetíně, kam byla pozvána pod záminkou, že s ní chce mluvit její manžel. Ale už nikdy se s ním nesešla.⁶⁶

Téhož dne jako Amálie Trlicová byli vsetínským gestapem zatčeni také dva komunisté z Novojičínska: Čeněk Hanzelka z Mořkova a Josef Frýdl z Hodslavic. Druhý z dvojice přežil věznění v Mauthausenu a Dachau a po válce podal cenné svědectví o metodách, které vsetínským gestapo používalo. Gestapáci v počtu 4 úředníků pod vedením Schiefermüllera si pro Frýdla přišli do továrny Hückel dopoledne

14. října. Schiefermüllerův rozkaz o zatčení Frýdlovi tlumočil řidič gestapa František Jaroš. Frýdl ale uměl německy dost na to, aby zaslechl, jak Schiefermüller řekl dalším členům komanda, aby Frýdla okamžitě zastřelili, kdyby se pokusil o útěk. Už v autě se Schiefermüller přes Jarosche Frýdla vyptával, jestli nezná nějakého Malého, což bylo Trlicovo krycí jméno. V Hodslavicích se gestapáci krátce zastavili a provedli zběžnou prohlídku. Pak odjeli do Valašského Meziříčí, kde protektorátní četníci sepsali s Frýdlem protokol. Asi kolem 17. hodiny odpolední byl Frýdl dodán do vazební věznice vsetínského okresního soudu. Spolu s ním byl do cely nastřčen spolupracovník gestapa Richard Čajkovič z Valašského Meziříčí, který byl 18. října propuštěn z vazby. Frýdl mu předal moták pro svou manželku, kterou žádal, aby schovala browning, který byl na půdě. Čajkovič, jehož pravé jméno ovšem Frýdl neznal, odevzdal moták gestapu, které zbraň pochopitelně našlo.

Teprve poté byl Frýdl podroben důkladnému výslechu, přičemž byl obviněn, že podporoval finančně Trlicu, že je vedoucím komunistického hnutí v Hodslavicích a že měl doma schovaný revolver. Když Frýdl zapíral, uhodil ho Schiefermüller asi šestkrát pěstí do obličeje a čtyřikrát ho přetáhl vojenským řemenem přes uši. Přistrčil mu pak před oči protokol sepsaný předtím (údajně?) s Trlicou, jimž ho usvědčoval. Frýdl si pak musel lehnout na židli, na které ho přidržoval řidič gestapa Jaroš a Schiefermüller bil Frýdla řemenem po hýždích. Teprve po bití Frýdl doznal, že dostal od Trlici asi 20 letáků komunistického obsahu, jinak jej nepodporoval a o browningu tvrdil, že je Trlicův. Ihned byl proto přiveden Trlica a konfrontován s Frýdlem, který o tom po válce vypověděl: „*Jsem přesvědčen o tom, že Trlica mi zachránil život, neboť tvrdil, že browning je jeho, ačkoliv to pravda nebylo. Trlica to vzal na sebe asi z toho důvodu, že věděl, že mu pomoci není.*“⁶⁷

Zatýkáni komunistů se nezastavilo jen u Frýdla a Hanzelky, ale pokračovalo dál podle předem připravených seznamů, sdělení konfidentů gestapa a udání českých informátorů z řad četnictva a občanů. Dne 15. října 1941 byl zatčen Karel Svět, elektromontér v pyrotechnickém závodě Velímský v Jablůnce, který měl údajně přímou účast na sabotážích u Jablůnky. Gestapo na to patrně nepřišlo, alespoň Schiefermüller to ve své poválečné výpovědi výslovně neuvedl, udal pouze, že Svět si vytvořil sabotážní skupinu a při domovní prohlídce u něj byly nalezeny komunistické letáky a nástroje upravené k provádění sabotáží.⁶⁸ Dne 16. října 1941 byl zatčen vedoucí komunistické buňky v Krhové Vladimír Pilař, sklářský dělník, téhož dne také Jaroslav Pavlica, který prováděl sabotáže na železnici. Byli udáni pravděpodobně pobočkami gestapa v podnicích, v nichž pracovali, u Pavlici zřejmě navíc zapracoval zrádce Machala.⁶⁹ Naproti tomu za zatčením Richarda Zezulky 22. října 1941 stál zřejmě český udavač Josef Vlček.⁷⁰ Další zatčení následovala v těsném sledu a celá tzv. komunistická akce skončila až v únoru-březnu 1942.⁷¹

Josefu Trlicovi už mnoho času nezbývalo. O jeho chování ve vazbě máme zatím k dispozici jen několik příliš stručných vzpomínek. Výpověď Josefa Frýdla z Hodslavic už byla zmíněna výše. Josef Hovadík ze Vsetína (*1921), který byl vězněn na jedné cele s Jaroslavem Pavlicou a Karlem Světem, vypověděl po válce, že Pavlica a Svět zakusili nesčetných nočních výslechů a mučení. Pavlica se jednou zmínil, že měl sport, a na otázku jaký, odpověděl, že kopání, boxování, fackování

a dřepy. „*Vím také, že v případě jistého Trlici z téže skupiny vyhrožoval [tj. gestapák Schiefermüller] dozorcům Kunzovi smrtí, kdyby snad se podařilo Trlicovi uprchnout.*“⁷²

Mezitím už došlo k odhalení tzv. „pražského ústředí.“ Snad s tím je v souvislosti převoz Josefa Trlici do Brna 28. října 1941 asi v 11 hodin. Teprve a jedině v této době mohlo dojít k setkání Trlici s kriminálním radou Kozlowským, který podle Schiefermüllerových výpovědí vážil cestu do Vsetína už pár dní po Trlicově zatčení, což je zhola nemožné. V Brně byl Josef Trlica podroben patrně zostřenému výslechu a zřejmě byl dotazován na Kurta Pányho, jehož zatčení už buď proběhlo, nebo k němu mělo záhy dojít. Trlica byl pak převezen 30. října zpátky do Vsetína a asi o půl jedenácté dopoledne umístěn opět na celu číslo 3. Protože však bylo zřejmě nutné provést konfrontaci Pányho s Trlicou (kvůli porovnání výpovědí, v nichž asi byly nesrovnalosti), musel Josef Trlica nasednout znovu 31. října v 19 hodin do auta vsetínského gestapa a pozdě v noci byl umístěn do kobek v Petschkově paláci v Praze. Tam byl hned následujícího dne konfrontován s Kurtem Pánym a jeho manželkou Kristou.⁷³

Co přesně tehdy Trlica vypověděl, se už asi nikdy nedozvíme. K dispozici máme pouze poválečnou výpověď gestapáka Schiefermüllera a Kristy Pányové. Pokud bychom se spolehli na gestapákovu paměť a jeho slova, neřekl toho Trlica příliš mnoho, ale asi jen to, co musel, a spíše mlžil. Rozhodně jeho výpověď Pánymu nijak nepřitížila. Údajně vypověděl, že se s ním sešel někdy v létě 1941 na Lhotách, získal od něj nejnovější vydání Rudého práva a měl s ním zůstat ve spojení. Na základě Trlicovy a Pányho výpovědi pak prý bylo v Praze zatčeno 30 osob. To je samozřejmě v rozporu s tím, jak to bylo ve skutečnosti.⁷⁴ Vyjádření Kurta Pányho k této události se bohužel dosud nepodařilo najít, známá je pouze verze jeho manželky Kristy, která na sklonku 60. let 20. století uvedla: „*Trlica skutečně mluvil, ona sama mu [to] ale nemá za zlé, neboť nebyl zcela při smyslech. Byl nesmírně mučen, byla s ním konfrontována, vypovídal jako stroj, patrně pod vlivem drogy.*“⁷⁵

Po dobu nepřítomnosti Josefa Trlici se gestapácká mašinerie nezastavila a pokračovalo se v zatýkání. Do Vsetína se Josef Trlica vrátil 2. listopadu 1941 v 16 hodin na svou celu číslo 3. Josef Trlica byl pak zřejmě konfrontován s několika dalšími zatčenými (např. s železničním úředníkem Ondřejem Glogarem), ale velký význam už jeho výpovědi mít nemohly, o čemž se gestapo ostatně mohlo přesvědčit v případě Kurta Pányho. Dne 5. listopadu 1941 byl k vsetínským věznicím přistaven autobus, do něhož nastoupilo osm vězňů: bývalý pekařský pomocník Josef Trlica, klempířský pomocník Karel Zezulčík, zámečník Josef Blažek, elektromechanik Karel Svět, lisař Richard Zezulka, dělník František Nesvadba, stavební dělník Jaroslav Pavlica a železniční zřízenec Ondřej Glogar. O dva dny později, 7. listopadu 1941, byli stanným soudem v Brně všichni odsouzeni k trestu smrti zastřelením a rozsudek byl téhož dne vykonán.⁷⁶

Před popravčí četou v Kounicových kolejích se tak uzavřel život muže, který byl těžce zkoušen životem, ale přesto se snažil kráčet jím vzpřímeně a hrdě. Vždyť mohl skončit jako jeho kamarád z dětství Josef Machálek, nebýt zásahu vyšší moci. Pobyt v polepšovně mu zřejmě prospěl a polepšil se, což dokazuje jeho trestní rejstřík, který byl až na „přestupek“ z roku 1919 čistý.⁷⁷ Jaký však byl Josef Trlica ve skutečnosti člověk? Byl to charismatický mladý muž, nadaný uměním získávat

lidi pro odboj? Nebo nešťastník, sociálně vyloučený a živořící na okraji společnosti, trápený neznámými vnitřními běsy? Jakým způsobem ho asi poznamenala duševní choroba jeho matky Františky, jejíž bližší diagnóza nám není známa? Na tyto a mnohé další otázky už stěží kdy získáme odpověď, protože už není koho se ptát. Pro členy Českobratrské církve evangelické v Novém Jičíně zůstal Josef Trlica jedním ze zpěváků jejich sboru, třebaže z církve v roce 1932 vystoupil. Novojičínský pedagog Miloš Hubálek na Josefa Trlicu vzpomínal jako na člověka velice statečného, odvážného a nebojácného. Proto také hned po osvobození navrhl, aby byla ulice Schöpfenbründelgasse přejmenována na Trlicovu.⁷⁸

Jakým způsobem pak žil příběh Josefa Trlici po jeho popravě, to je látka tak komplikovaná, temná a rozvláčná, že by si zasloužila samostatného zpracování. Snad se ho brzy dočkáme, protože doby, kdy interbrigadisté byli pro naši Státní bezpečnost podezřelými osobami, už našťastí pominuly.

¹ SOKA Nový Jičín, ONV Nový Jičín, kart. 881, čj. Vniř/1150/58. Změnu zdůvodňovala tak, že jako Libuši ji oslovovala už matka a sestra. Libuše Trlicová (nar. 28.5.1909, Zámorsk u Hranic) se dostala do Nového Jičína v roce 1915, bydlela nejprve v Louče na čp. 68 (Bocheta), v roce 1929 získala domovské právo v Louče a bydlela na čp. 30. Vyučila se nakladačkou knihtisku a pracovala v Krylově tiskárně v Novém Jičíně, odkud spolu s tiskárnou v r. 1939 evakovala do Kroměříže. Od 14.10.1941 byla vězněna. Po propuštění z KT Ravensbrück 28.4.1945 se vrátila do Nového Jičína pracovala jako uvaděčka v kině, bydlela do r. 1955 na ul. Purkyňově 30, do r. 1965 na ul. Máchově 23 a posléze na ul. Husově 29. Libuše Trlicová zemřela 7.2.1983 v Novém Jičíně.

² Vsetínští gestapáci Karl Dietrich, František Jarosch a zvláště Karl Schiefermüller po válce vypověděli, že se Trlica pár dnů po svém zatčení nabídl gestapu jako konfident a že vyzradil nejen všechny komunisty na okrese, ale také asi 30 lidí z Prahy. S tím, jak se blížilo datum hlavního soudního přelíčení, zvyšoval Schiefermüller toto číslo až na 100 osob, gestapák Jarosch se dopracoval pouze k 60. Jde samozřejmě o naprosto absurdní výmysly. Seznamy všech komunistů na okrese získalo gestapo od české protektorátní policie a svých konfidentů, zvláště tu vynikl vsetínský strážmistr Arnošt Bartoš, který 10. října 1941 osobně předal přednostovi vsetínského gestapa seznam všech komunistů z obvodu četnické stanice Vsetín. (SOKA Vsetín, ONV Vsetín, Zpravodajské spisy, inv. č. 177, kart. 14, seznam osob nařčených ze spolupráce s gestapem). Z Valašského Meziříčí získalo gestapo zdatného pomocníka v osobě strážmistra Josefa Kuchaře, který 21.7.1941 zcela přešel do služeb vsetínského gestapa (ABS Praha, 305-794-12, fol. 48r; SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, inv. č. 189, kart. 30, pres. spis čj. 640/41, fol. 18).

³ ZA Opava, Sběrka matrik Severomoravského kraje, ČV-XII-11, s. 248.

⁴ SOKA Vsetín, Okresní soud Vsetín, opatrovnícký spis Josefa Trlici, zn. P 254/8.

⁵ SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, inv. č. 34A, sčítací operáty Vsetína, čp. 101-200.

⁶ Karel Trlica (nar. 8.2.1897) se vyučil obuvníkem, v době, kdy byl jeho bratr v polepšovně, žil se svou matkou v Jasénce u Vsetína (SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, operáty ke sčítání lidu Jasénka 1921, čp. 116). V roce 1940 pracoval v Radvanicích u Ostravy, vrátil se pak odtud do Vsetína, v červenci 1941 vstoupil do fašistické organizace Vlajka na Vsetíně a v únoru 1942 z ní zase dobrovolně vystoupil, v té době pracoval u firmy Bařa ve Vsetíně. Po válce se odstěhoval do Suchdola na Odrou, kde mu byl přidělen domek čp. 41. Pro členství ve Vlajce byl potrestán pokutou 200 Kč, proti níž se však odvolal a Zemský národní výbor v Brně dne 7.10.1948 nález trestní nalézací komise ve Vsetíně zrušil. (SOKA Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 1097, kart. 427, spis PNC 275/46).

⁷ SOKA Vsetín, Obecná chlapecká škola Vsetín, Třídní katalogy I. třídy 1914-1915; II. třídy 1916-1917. Ve druhé třídě se Josefův prospěch výrazně zhoršil, rovněž s jeho mravy to šlo spíše z kopce. Kupodivu mu však šel zpěv, z něhož měl na vysvědčení většinou jedničky. Také na psaní a vnější úpravě si dával záležet, zato čtení mu asi moc nešlo.

⁸ SOKA Vsetín, Obecná chlapecká škola Vsetín, Třídní katalogy, III. třída 1917-1918, IV. třída 1918-1919; Obecná škola Ústí, Třídní katalog a třídní kniha I. třídy 1915-1916,

⁹ SOKA Vsetín, Obecná chlapecká škola Vsetín, Třídní katalogy IV. třída 1919-1920, V. třída 1920-1921; Trojtřídní škola obecná v Jasénce, Katalog a třídní kniha II. třídy 1919-1920, inv. č. 84; Třídní katalog a třídní kniha II. (III.) třídy 1920-1921, inv. č. 88.

¹⁰ SOKA Vsetín, Okresní soud Vsetín, U 840/20. Trlica s Machálkem u soudu tvrdili, že nevnikli přímo do bytu, nýbrž že jim kuřivo podával oknem Karel Pilčík mladší. S tím ale nesouhlasila výpověď spoluobviněného Františka Tomance, který udal, že Trlica s Machálkem skutečně vešli do bytu Karla Pilčíka, odcizili odtud kuřivo a jemu, aby nic neprozradil, část tohoto dali odměnou. Karel Pilčík mladší řekl, že obžalovaní ještě s 2 jinými hochy vlezli do bytu jeho otce, dali mu cukroví a poslali jej ven. Svědkyně Anna Pilčíková udala, že obžalované viděla stát u jejich bytu, a poněvadž jí chování hochů bylo podezřelé, zavolala na ně, co tam chtějí, načež tito uprešli. Když pak přišla k matce Josefa Trlici, ta že jí část kuřiva jejímu otci odcizeného vrátila. Polehčující okolností bylo zanedbané vychování obou hochů a částečná náhrada škody. Soud nedoporučil udělení milosti, protože chlapci tvrdošjně zapírali, nejevili žádnou lítost a byli svému věku přiměřeně vyspělí. Do trestu byla našťastí zahrnuta zatím zajišťovací vazba od 17.9. do 29.9.1919. S náhradou škody se ale už počítat nedalo a také soudní útraty byly de facto nedobytné.

¹¹ SOKA Vsetín, Okresní soud Vsetín, opatrovnícký spis Josefa Trlici, zn. P 254/8; MZA Brno, Moravský zemský výbor, čj. 41838/21. Zemský výbor s žádostí vyslouvil souhlas, kladl si ovšem podmínku, aby domovská obec (tj. Ústí u Vsetína) přispívala polepšovně obnosem 10 korun měsíčně a při odevzdání hochů do polepšovny složila obnos 150 korun, který by ředitelství ústavu použilo na výbavu chovance při jeho propuštění. S žádostí o tento příspěvek zašel Josefův poručík J. Chovančík za starostou v Ústí, ale tam o jeho žádosti nechtěli ani slyšet. Zemský výbor byl ochoten od svého požadavku upustit, pokud by obec Ústí dostatečně prokázala, že nemá dostatek majetku, aby se mohla o své zchudlé příslušníky postarat, jak jí ukládá zákon. Šetřením bylo zjištěno, že obec Ústí má značný majetek, není předlužená a může se tedy o nezletilého Josefa Trlicu postarat. Ústečtí tak učinili určitě se skřipěním zubů, jak plyne i z formulace reverzu z 24. července 1920, když se zavázali platit měsíčně 10 korun českých polepšovně na svého příslušníka, nezletilého Josefa Trlicu, „na Vsetíně narozeného“ (sic!).

¹² SOKA Kroměříž, Národní, střední a zvláštní škola při dětském domově ve Střílkách, třídní katalogy, inv. č. 183, 190, 196.

¹³ SOKA Kroměříž, Národní, střední a zvláštní škola při dětském domově ve Střílkách, inv. č. 399, protokol o poradě učitelského sboru 1.12.1922, k výkonu trestu došlo až 23.12., do protokolu byli tři jmenovaní zapsáni dodatečně.

¹⁴ SOKA Vsetín, Okresní soud Vsetín, opatrovnícký spis Josefa Trlici, zn. P 254/8, s. 21. Historika může jen mrzet, že se nedochoval Trlicův osobní spis, který byl na každého chovance veden. Pro zemskou vychovatelnou v Uherském Hradišti se osobní spisy korigentů dochovaly až od roku 1923. A to je právě rok, kdy Josef Trlica Uherské Hradiště opustil.

¹⁵ SOKA Vsetín, Okresní soud Vsetín, opatrovnícký spis Josefa Trlici, zn. P 254/8, s. 22. Snaha ověřit v AM Brno, zda Josef Trlica skutečně nastoupil do učení v Soběšicích, vyzněla zatím naprázdno.

- ¹⁶ Městský úřad Vsetín, matrika zemřelých Českobratrské církve evangelické - Dolní sbor, sv. 6, s. 19, č. 17. Za laskavé sdělení jsem zavázán díky referentce matricy MěÚ Vsetín Renatě Holčákové.
- ¹⁷ SOKA Nový Jičín, Společenstvo pekařů Nový Jičín, Protokol o zkouškách tovaryšů (III. Lehrlings-Protokoll-Buch), protokol z tovaryšské zkoušky ze dne 26.9.1928, kterou složili Josef Trlica, Viktor Vašek, Miroslav Lacina a Johann Till. V praktické části měli udělat běžnou denní práci (bílé pečivo a tmavý chléb), v teoretické části měli prokázat znalost výrobního postupu. Všichni jmenovaní složili zkoušky s výsledkem „dobře“.
- ¹⁸ Kmenový list vojína Josefa Trlici se ve Vojenském ústředním archivu nedochoval. Známý jsou pouze administrativní otisky celého odvodního procesu v podacích protokolech okresních úřadů (SOKA Nový Jičín, OkÚ Nový Jičín, inv. č. 159, podací protokol, čj. 23222, týká se odvodu Josefa Trlici, přípisy byly vyřízeny 11.11.1927, 28.11.1927 a 6.3.1928. SOKA Nový Jičín, AM Nový Jičín, Seznamy odvedenců 1889-1928, Seznam v roce 1928 odvodem povinných osob cizí domovské příslušnosti, kromě Miroslava Derky je tu uveden také Josef Trlica. SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, inv. č. 111, spisový přehled 1930, č. 294 z 9. 4. 1930 (sdělení Okresního doplňovacího velitelství ve Val. Meziříčí); č. 794 (odesláni ohlašovacího listku 17. 4. 1930). Záznam o vydání vojenské knížky je na Trlicově žádosti o pas (ZA Opava, SPÚ Nový Jičín, inv. č. 131, kart. 80).
- ¹⁹ ZA Opava, SPÚ Nový Jičín, inv. č. 131, kart. 80, čj. 5057/30, odpovědi se Novojičtí dočkali 2.5.1930, kdy jim bylo ze Vsetína sděleno, že Josef Trlica jest totožný s osobou, za níž se vydává, není hledán ani trestán.
- ²⁰ ZA Opava, SPÚ Nový Jičín, inv. č. 131, kart. 80, čj. 6794/32 a 7054/32.
- ²¹ K Paulu Odpadlíkovi srov. Jan Foitzik, Kadertransfer. Der organisierte Einsatz sudetendeutscher Kommunisten in der SBZ 1945/46. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 31, 1983, s. 331; Gottfried Hamacher - Andre Lohmar - Harald Wittstock: Deutsche in der Résistance, in den Streitkräften der Antihitlerkoalition und der Bewegung »Freies Deutschland«. Ein biographisches Lexikon. Arbeitsmaterial Berlin 2003, s. 109.
- ²² Dne 1. července 1932 asi o jedenácté hodině v noci, když byl Bohumír Němec zaměstnán pumpováním vody z potoka Grasmanky, dostavili se tam Odpadlík s Jurčou a Platzterem a přemlouvali zaměstnané dělníky, mezi nimi též Němce, aby okamžitě zastavili práci a spojili se s nimi k dosažení vyšší mzdy. Všichni až na Němce tak učinili, takže mu Pavel Odpadlík (německy) řekl: „Lidi jsou na tebe naštvani. Nech práce a jdi domů, jinak ti zmalujeme hřbet!“ Jurča, Platzter a Odpadlík tento výrok několikrát opakovali, takže Němec nakonec práce přece jen zanechal. Když pak o sedmé hodině ráno dne 2.7. znovu nastoupil do práce, vykázal Odpadlík Němce z boudy pro převlékání šatů (slovy „Heraus aus der Bude!“), čemuž Němec vyhověl, ale pak se zase vrátil do práce. O deváté pak přišli k boudě Platzter a Jurča a vyháněli Němce se slovy, ať si zbalí své saky-paky a vypadne. Svou výpověď opakoval František Němec 23.8. před novojičtým okresním soudem, tam však kromě jiného doplnil, že ho z práce kromě Platzera a Jurči vyháněl také Josef Trlica, takže veřejný žalobce navrhl rozšířit trestní řízení i proti Josefu Trlicovi. Po hlavním veřejném přelíčení 25. října 1932 byl soudně odsouzen pouze Paul Odpadlík, ostatní tři obžalovaní byli osvobozeni, protože Němec nemohl prokázat, kdo přesně výhružné výroky pronesl a svědecké výpovědi nebyly dostatečně průkazné. (SOKA Nový Jičín, Okresní soud Nový Jičín, spis T 785/32).
- ²³ SOKA Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, inv. č. 434, kart. 442. O Josefově vystoupení z církve je pouze záznam v rodné matrice v ZA Opava, Sběrka matrik Severomoravského kraje, ČV-XII-11, s. 248, ve fondu Okresní úřad Nový Jičín se příslušný materiál nedochoval a zničeny byly také spisové přehledy.
- ²⁴ Fotografie uloženy v registratuře sboru Českobratrské církve evangelické v Novém Jičíně. Za upozornění a jejich laskavé zapůjčení děkuji p. Vladimíru Graclíkovi z Nového Jičína.

- ²⁵ V roce 1933 byl zaměstnán jako stavební dělník u firem Czeike & Wondra (10.10.1932 - 7.12.1932), Anton Seibert (29.5.1933 - 19.7.1933), Jemelka & Trampler (21.6.1933 - 7.10.1933) a Anton Seibert (18.9.1933 - 7.10.1933, 23.10.1933 - 25.11.1933). (Karton 342, stravovací karty). – V roce 1935 pracoval na nouzových stavbách ve dnech 27.5.-8.6., 29.7.-10.8., 9.9.-21.9., 23.9.-28.9., 30.9.-5.10., 14.10.-8.11., 11.11.-23.11. (AM Nový Jičín, Karton 349, pracovní listy).
- ²⁶ SOKA Nový Jičín, AM Nový Jičín, karton 344, čj. 546/514 (žádosti Josefa Trlici o přijetí do stravovací akce pro nezaměstnané v lidové kuchyni a podporu v nezaměstnanosti z 23.5.1932, 6.6.1932, 4.1.1933 a 10.12.1933); tamže karton 342, evidenční karty nezaměstnaných (č. 403 Trlica Josef); karton 349, pracovní listy z let 1935-1938. V kartonu 345 žádost Josefa Trlici z 6.12.1935 o vánoční podporu, v níž uvádá: „Jako nouzově zaměstnaný pracoval jsem celkem za celé léto 10 týdnů. Což mě nebylo možno, abych si něco ušetřil a dluh za stravu a byt zaplatil. Jsem sirotek a nemajetný, bydlím u cizích lidí, bytné platím 40 Kč měsíčně.“
- ²⁷ Problematika „španěláků“ je tak rozsáhlá, že uvádění byt' i jen základních prací na toto téma by zabralo několik stran. Odkazují proto alespoň na studii Davida Majtenyiho - Jiřího Rajlichy, Legenda o republikánském leteckém esu Janu Ferákovi (1. část), Historie a vojenství LVII, č. 1/2008, kde na s. 20-22 jsou obecně shrnuty okolnosti náboru čs. dobrovolníků do španělské republikánské armády. Spolupráci čs. zpravodajců a Sovětů popsal František Moravec, Špión, jemuž nevěřili, Praha 1990, s. 154-156.
- ²⁸ NA Praha, Ministerstvo vnitra I. - presidium, sign. 225-1266-5, fol. 68 (hlášení Zemského úřadu v Brně z 16.1.1937). O skutečnosti, že Trlica a Buček odjeli do Španělska, podávali novojičtí policejní agenti hlášení už 9. prosince 1936 (ZA Opava, SPÚ Nový Jičín, deník služeb 1934-1937, inv. č. 226, s. 112). Je zajímavé, že ani u Trlici či Bučka nebyla zjištěna jejich příslušnost ke KSČ. Obyčejně se tyto skutečnosti zjišťovaly a jsou v hlášeních četnických stanic uváděny. O Karlu Bučkovi bylo známo, že byl orientován sociálně-demokraticky, tento fakt uvedla ve svém dodatku k hlášení o bojovnících v „rudém Španělsku“, tj. interbrigadistech, místní organizace NSDAP v Novém Jičíně ze dne 28.3.1939. O Trlicovi se zmiňuje podrobnější relace novojičtí NSDAP z 9.3.1939, kde se o něm praví, že byl pravou rukou Pavla Odpadlíka, který je zde označen za „hlavu a duši bolševismu v kraji“. SOKA Litoměřice, Župní vedení NSDAP Liberec, sign. 123-800-4, karton 100.
- ²⁹ Tyto údaje uvádí Kateřina Nekvasilová, Seznam československých interbrigadistů (1936-1939), Praha 1996, s. 155, č. 1990.
- ³⁰ SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, inv. č. 119, spisový přehled k číslu 20, čj. 308, 321, 422, 432.
- ³¹ Originál pasové žádosti Josefa Trlici tamtéž, inv. č. 509, kart. 226.
- ³² SOKA Zlín, AO Bratřejov, inv. č. 8 (ohlašovací kniha vojinů 1913-1949, č. 4/1938).
- ³³ SOKA Vsetín, AO Bystřička, inv. č. 6 (ohlašovací kniha neaktivního mužstva 1909-1939, č. 143/1938).
- ³⁴ Kniha oddaných českobratrského evangelického sboru v Růžďce u Vsetína, svazek V, s. 107 (opis na matričním úřadě ve Vsetíně), za informaci děkuji referentce paní R. Holčákové.
- ³⁵ Výnos presidia ministerstva vnitra z 16.4.1939 čj. 6629 (SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, inv. č. 189, kart. 28, presidiální spis č. j. 282/39).
- ³⁶ SOKA Nový Jičín, Místní organizace Svazu protifašistických bojovníků Nový Jičín, členské přihlášky, prověřovací materiál 1945-1948, Osobní list člena SPB (Libuše Trlicová) asi z doby po r. 1957: „Gestapo mne několikrát navštívilo a vyslýchalo, nikdy jsem nic nepřiznala a nikoho z naší skupiny ani při zatčení a týrání nezradila.“ Sdělení Radomíra Hubálka ze Zubří ze dne 23.4.2010. Učitel Miloš Hubálek tehdy poslal Josefu Trlicovi na novou adresu jakési paní poštou nějaké peníze. Po Josefově popravě

- mu ona paní vzkázala, že si nemusí dělat starosti, neboť všechny věci po onom muži (miněn Josef Trlica) spálila. Z toho Hubálek soudil, že Josef byl sice „velmi statečný, ale velice neopatrný“.
- ³⁷ Počátek Trlicova pobytu ve Valašském Meziříčí klade do roku 1940 JUDr. Otakar Turek (*1909), který pocházel z Hodslavic z rodiny lékaře Josefa Turka (*1871), jeho bratr byl mnohým známý T. Svatopluk neboli Svatopluk Turek, autor románu Botostroj, který skrytě ironizoval vůdcovský systém v baťovském Zlíně a v 50. letech se dočkal též filmového ztvárnění. Výťah z osvědčení JUDr. Turka dle zákona 255/46 je uložen v SOKA Vsetín, ČSPB OV, inv. č. 324, kart. 22.
- ³⁸ Jan Hurtík pracoval od roku 1925 až do 8.10.1938 v tabákové továrně v Novém Jičíně, kde se také mohl seznámit s Josefem Trlicou. ZA Opava, Čs. tabáková režie, ústřední ředitelství Praha, závod Nový Jičín, Kmenová kniha dělnictva IV, č. 954. Dle poválečné výpovědi Vlasty Hurtíkové navštívila její matku Marii Anna Frydrychová (manž. Jana Frydrycha, zřizovatel učitelství) a požádala ji, zda by neukryla osobu stíhanou gestapem. Marie Hurtíková k tomu po poradě s manželem svolila.
- ³⁹ Dalšímu stíhání však nešel prof. Vojtěch Šobora, který se jako komunista zapojil do Obrany národa, byl zatčen spolu s JUDr. Turkem a J. Hanákem a v lednu 1943 byl ve Vratislavi popraven. (SOKA Vsetín, ČSPB OV, inv. č. 324, kart. 22).
- ⁴⁰ Ke Karlu Gerlichovi srov. Alena Hájková, Praha v komunistickém odboji, Praha 1984, s. 110; informativně též Jan Sliva v Hlasu revoluce č. 5 z 31.1.1976, s. 5. Medailon Jarmily Gerlichové v Průlomu, roč. 2, č. 21, 15.12.1945, s. 1.
- ⁴¹ Denní rozkazy policejního úřadu města Vsetín, SOKA Vsetín, AM Vsetín, inv. č. 491, karton 68. František Chovančík ve svém elaborátu uvádí, že Josef Trlica, Josef a Karel Besedovi a Karel Svět přerušili dvakrát telefonní vedení mezi Vsetínem a Val. Meziříčím u obce Jablůnka n. B. Dráty přestříhl Karel Svět, elektromontér, a ostatní byli s pistolí na stráž. SOKA Vsetín, ČSPB OV, inv. č. 455, kart. 25, s. 4.
- ⁴² SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, inv. č. 189, karton 30, presidiální spis čj. 441/41; ZA Opava, Státní zastupitelství Nový Jičín, inv. č. 209, kart. 67, fol. 7; MLS Nový Jičín, Ls 52/47, fol. 51-52.
- ⁴³ Onen podmiňovací způsob je zcela na místě, informaci o tomto podniku podal gestapák Karl Schiefermüller, jehož výpovědi nejsou vůbec spolehlivé.
- ⁴⁴ SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, inv. č. 189, karton 30, presidiální spis čj. 441/41; obdobně MZA Brno, Zemské četnické velitelství Brno, inv. č. 2762, kart. 83, dův. spis čj. 718/41; Josef Bartoš - Josef Přikryl, Komunisté v čele protifašistického odboje na severní Moravě. Sborník vzpomínek. Ostrava 1980, s. 138-139 (vzpomínka Františka Smělého).
- ⁴⁵ MZA Brno, Zemské četnické velitelství Brno, inv. č. 2762, kart. 83, dův. spis čj. 718/41, hlášení št. kpt. Jaroslava Manna z 14.10.1941.
- ⁴⁶ SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, pres. spisy, č. 478/1941; MZA Brno, Zemské četnické velitelství, čj. 765/41, kart. 83.
- ⁴⁷ Už od pohřbu komunisty Rudolfa Brandtnera v únoru 1940, na němž řečnil Inocenc Nesvadba z Krhové a kterého se zúčastnilo velké množství komunistů, sílilo přesvědčení, že někteří členové KSČ jsou tajně sledováni. SOKA Vsetín, ČSPB OV Vsetín, inv. č. 563, Jaroslav Nesvadba - Oldřich Nesvadba, Historická dokumentace protifašistického odboje KSČ v Krhové - Valašské Meziříčí, (s. 146-167), zde na s. 153.
- ⁴⁸ SOKA Vsetín, Vězeňský protokol č. II.
- ⁴⁹ SOKA Valašské Meziříčí, Pozůstalost JUDr. Jaroslava Dorazila, dosud nezpracovaný fond, spis č. 206, obhajoba Jiřího Charváta, přípis z 25.3.1947.
- ⁵⁰ Jsou uloženy většinou v archívech okresních výborů Svazu protifašistických bojovníků, příslušné fondy jsou uloženy v SOKA Vsetín a SOKA Nový Jičín.

- ⁵¹ Stručný biogram Josefa Blažka v novinách Průlom (List valašského lidu), roč. III, č. 12 z 23. března 1946), s. 3. Srov. též svědeckou výpověď Ludmily Bártkové z 4.10.1945, ZA Opava, MLS Nový Jičín, Ls 52/47, fol. 21r, výpovědi gestapáka Schiefermüllera tamtéž, fol. 59-60.
- ⁵² ZA Opava, MLS Nový Jičín, Ls 52/47, fol. 39.
- ⁵³ ZA Opava, Krajský soud Nový Jičín, Tk 590/46, úřední záznam z výsledku Antonina Krhuta z 16.8.1945.
- ⁵⁴ SOKA Vsetín, ONV Valašské Meziříčí, Trestní nalézací komise, inv. č. 1184, kart. 1033, výpovědi Anežky Pavlicové z 30.8.1945 a Žofie Zezulčkové z 31.8.1945.
- ⁵⁵ ABS Praha, sign. 305-794-12, fol. 104-105.
- ⁵⁶ Sdělení Františka Melichařka z Velké Lhoty ze dne 1.4.2010.
- ⁵⁷ Protokol se strážmistrem Jindřichem Švidrnochem, pořízený 9.6.1947 v Jablůnce pro Zemskou úřadovnu státní bezpečnosti v Brně - prověřovací komisi, čj. 625/47 (za zapůjčení fotokopie děkuji ing. L. Vítkovi, dnešní uložení dokumentu se mi však dosud nepodařilo určit).
- ⁵⁸ ZA Opava, MLS Nový Jičín, 209/47, fol. 25.
- ⁵⁹ Protokol se strážmistrem Jindřichem Švidrnochem, pořízený 9.6.1947 v Jablůnce pro Zemskou úřadovnu státní bezpečnosti v Brně - prověřovací komisi, čj. 625/47.
- ⁶⁰ MZA Brno, Zemské četnické velitelství, kart. 276, čj. 2831/41 dův. štábní kapitán Mann, velitel četnického oddělení v Hranicích, navštívil pak kvůli tomuto incidentu přednostu vsetínského gestapa Karla Dietricha, který mu potvrdil, že případ se udal tak, jak byl vylíčen. Švidrnoch užil zbraň jako pomocník hlídky gestapa v naprostém souhlase s říšskoněmeckými předpisy. Dietrich pak Mannovi sdělil, že další vyšetřování o užití zbraně není nutné a že on za něj přejímá plnou zodpovědnost. Strážmistr Švidrnoch se vyzbrojil jen pistolí proto, poněvadž původně měl dělat gestapu jen průvodce a nevěděl, o jakou službu se jedná.
- ⁶¹ SOKA Vsetín, Okresní soud Vsetín, Vězeňský protokol č. II, č. 306/1941.
- ⁶² Sdělení ing. Františka Melichařka (čp. 76) a Jana Melichařka (čp. 127) z Velké Lhoty ze dne 1. a 3.4.2010.
- ⁶³ ZA Opava, MLS Nový Jičín, Ls 209/47, fol. 39r, výpověď Vlasty Hurtíkové z 1.11.1946: „U nás doma prohledali gestapáci celý dům a hledali stále ještě nějakého Nováka, který však byl již od nás pryč. Jméno Novák bylo krycí jméno dr. Otakara Turka, dříve soudce u Kraj. soudu v Novém Jičíně.“
- ⁶⁴ ZA Opava, MLS Nový Jičín, Ls 209/47, fol. 39v, výpověď Vlasty Hurtíkové z 1.11.1946. Odkud se gestapo dozvědělo o skrýši, není úplně jasné. Jan Melichařik podezíral až do konce života Hurtíkovu manželku Marii, která se zase domnívala, že skrýš vyzradil patrně Trlica. Naproti tomu gestapák Schiefermüller v poválečné výpovědi popsal okolnosti nálezu skrýše dost neurčitě, k domovní prohlídce a nálezu rozmnožovací techniky došlo dle něj hned při Trlicově zatčení. (ZA Opava, MLS Nový Jičín, Ls 52/47, fol. 40r).
- ⁶⁵ O skrýši kromě Jana Melichařka (Velká Lhota, čp. 76) věděla také manželka Jana Hurtíka Marie Hurtíková (nar. 25.4.1897 v Růžďce) a do věci byl patrně zasvěcen i její švagr František Hurtík (nar. 16.5.1898 Velká Lhota, bytem tamtéž čp. 68).
- ⁶⁶ ZA Opava, MLS Nový Jičín, Ls 52/47, fol. 87v-88r.
- ⁶⁷ ZA Opava, MLS Nový Jičín, 209/47, s. 51; Ls 52/47, fol. 87r-v. Tuto výpověď Frýdlovu je možno srovnat s tím, co řekl Schiefermüller, který udal: „Jeden ze zatčených byl dělník u firmy Hückel v Novém Jičíně F r i e d e l u kterého byla při domovní prohlídce nalezena pistole kal. 9 mm, zn. Steyer. Friedel, jenž podle údajů Hanzelkových byl vedoucím v Hodslavicích, měl kdysi také převzít komunistické letáky v počtu 6-7 kusů, což také při výslechu doznal, a uvedl, že tyto tiskoviny na základě štvavého obsahu spálil, tudíž

- dále nepředával. Taktéž neuvedl žádné další osoby, jež by byl k politickým účelům získal. Ohledně zbraně uvedl, že tuto koupil od Trlici, když tento byl zaměstnán jako pekař v Novém Jičíně. Při všeobecné výzvě ohledně odevzdání zbraní na pistoli zapomněl, a proto ji neodvedl.“
- ⁶⁸ ZA Opava, MLS Nový Jičín, Ls 52/47, s. 41; datum zatčení Karla Světa uvádí vězeňský protokol č. II, č. 323/1941.
- ⁶⁹ Z udavačství v případě Vladimíra Pilaře podezírala jeho vdova Žofie Pilařová Ludvíka Fišera, bývalého úředníka meziříčských skláren (Protokol sepsaný s Žofií Pilařovou 2. 7. 1945. ABS Brno-Kanice, Spolupracovníci gestapa (Pomocný materiál), s. 572 (K35).
- ⁷⁰ SOkA Nový Jičín, Státní zastupitelství Nový Jičín, Zprávy Mimořádného lidového soudu 1945-1947, č. 3890, Stl. 2326/45.
- ⁷¹ Jejich výčet nemá smysl na tomto místě uvádět. Jen z okresu Valašské Meziříčí bylo popraveno či zavražděno ve věznicích gestapa a v koncentračních táborech 35 osob, které byly zatčeny v rámci tzv. komunistické akce od září 1941 do konce února 1942. (SOkA Vsetín, Sbirka rukopisů, inv. č. 35: Jan Smutek, Odboj Valaška a nacistická perzekuce bývalého okresu Valašské Meziříčí, I, Valašské Meziříčí 1968, s. 45-50). Podle různé stanovených kritérií lze pochopitelně dospět k různým číslům, oficiální zpráva z šetření provedeného velitelstvím SNB Val. Meziříčí čj. 1483/1946 z 15.3.1946 uvádí, že v rámci komunistické akce bylo zatčeno 66 osob, z toho 51 popraveno, jsou zde zahrnuty i osoby, zatčené na počátku roku 1941 a po roce 1942 a také ty, které s odbojem KSČ neměly nic společného.
- ⁷² ZA Opava, MLS Nový Jičín, Ls 52/47, fol. 99.
- ⁷³ ZA Opava, MLS Nový Jičín, Ls 52/47, fol. 49-50; SOkA Vsetín, Okresní soud Vsetín, Vězeňský protokol č. II, 1941/306, 344 a 351. Snad právě toto časté převážení Josefa Trlici mohlo přivést gestapáka Schiefermüllera na myšlenku, že z Trlici „udělá“ konfidenta gestapa. Trlica však ve skutečnosti nebyl nikdy propuštěn na svobodu a byl držen v samovazbě, což byla obvyklá praxe, aby si zadržení nemohli navzájem srovnávat a upravovat své výpovědi.
- ⁷⁴ ZA Opava, MLS Nový Jičín, Ls 52/47, fol. 41. Schiefermüllerova výpověď je pochopitelně pokřiveným zrcadlením skutečných událostí. Např. pokud jde o počet zatčených, gestapák zjevně hodně přeháněl. Byl to ostatně Pány, kdo mluvil více než musel, neboť Trlica mohl stěží znát tak velké množství pražských odbojářů. Zřejmě vlastní stud pak vedl Kurta Pányho k tomu, že jako datum svého zatčení uváděl 1. listopad 1941 a stejně tak i jeho žena Krista, ačkoliv k jejich zatčení muselo dojít dříve. Pányho spoluvězeň z Mauthausenu, vídeňský Čech Johann Maršálek, je přesvědčen, že slyšel už 29. října 1941 Pányho křik, když byl trýzněn na pražském gestapu (sdělení p. J. Maršálka 15.5.2010).
- ⁷⁵ Vojenský historický archiv Praha, fond Českoslovenští interbrigadisté (složka k Josefu Trlicovi), výtah z rozhovoru s Kristou Pányovou 28. 5. 1968.
- ⁷⁶ Informace o popravě Josefa Trlici a spol. byla uveřejněna ČTK a v protektorátním tisku, úřední hlášení bylo zasláno také příslušným místům. Četnická stanice Vsetín zaslala Okresnímu úřadu ve Vsetíně hlášení 12.11.1941. Kopie rozsudku stanného soudu nad Josefem Trlicou je v MZA Brno, Gestapo Brno, sign. 100-308-28.
- ⁷⁷ Krajský soud v Novém Jičíně dne 22.9.1945 se usnesl zahladit Josefu Machálkovi, nar. 30.7.1909 v obci Hovězí, okr. Vsetín, celkem 9 rozsudků nejruznějších soudů (z toho 4 dle zákona o tuláctví). SOkA Vsetín, Okresní soud Vsetín, U 840/20.
- ⁷⁸ SOkA Nový Jičín, MěNV Nový Jičín, inv. č. 1, zápis ze schůze MěNV z 19.6.1945, bod jednání č. 7: Názvy ulic a veřejných prostranství.

Josef Trlica mezi zpěváky sboru Českobratrské církve evangelické v Novém Jičíně na fotografii hlásící se k 1. dubnu 1934 (uprostřed v horní řadě). Sedící třetí zprava je Josefova budoucí manželka - slečna Amálie Švábková. (Foto z registratury sboru Českobratrské církve evangelické v Novém Jičíně).

Žádost Josefa Trlici o vydání cestovního pasu do všech evropských států z 26. listopadu 1936. (Zemský archiv v Opavě, Státní policejní úřad Nový Jičín, inv. č. 131, kart. 80).

Inspirační zdroje a stylová východiska architektury kina v Novém Jičíně¹

Jiří Pomelto

„Kino?
Filmová hra, divadlo pohybu!
Pohyb je život.

.....
Tudíž žádný rokokový zámek pro Friga.
Žádné sádrové dorty pro Potěmkina a Scapa Flow.
Ale též žádné obavy!“

Erich Mendelsohn²

Československá republika musela po svém vzniku řešit, čím nahradit zastaralé „vídeňské“ styly – neobaroko, neobiedermaier apod., které v architektuře přelomu 19. a 20. století reprezentovaly rakousko-uherskou monarchii. Nejprve začali někteří architekti laborovat s poslední fází kubistické architektury, nazývané nejčastěji rondokubismus, ale příznačně též jako „národní sloh“.³ Jistě není v této souvislosti nezajímavé, že jisté rondokubistické prvky se objevují na fasádě novojičínského gymnázia, původně komplexu českých (sic!) základních škol, a gymnázia podle projektu Františka Vahaly z poloviny dvacátých let, které stejný architekt ve třicátých letech scelil v jeden školský komplex.

Samozřejmě se značným zjednodušením můžeme říci, že později zvítězil funkcionalismus, pomocí kterého úřady Československé republiky vyjadřovaly ve stavebních počínech na sklonku dvacátých a ve třicátých letech minulého století demokratické ideály státu stejně jako jeho proklamovanou hospodárnost, neboť stavby ve funkcionalistickém pojetí se daly, oproti třeba kubistickým, vybudovat relativně úsporněji. Kromě státních zakázek se funkcionalismus také prosadil v architektuře „institucí“, tak či onak spojených s ideály československého státu – např. v obchodních domech firmy Baťa, tělocvičnách České obce sokolské nebo sborových domech Československé církve husitské a mnoha dalších.

Příliš tedy nepřekvapí, že se ve městech s převahou německy hovořícího obyvatelstva,⁴ spravovaných německy hovořícími představiteli, příliš s funkcionalistickou architekturou – především pokud jde o budovy, jejichž stavbu finančně pokrýval městský rozpočet – nesetkáváme. Kromě konzervativizmu zastupitelů zde jistě sehrálo roli výše zmíněné propojení funkcionalistické architektury s československým státem, k němuž chovali tito zastupitelé převážně dosti vlažně city⁵ – ostatně stejně jako povětšinou německy hovořící architekti, kteří především pro ně projektovali.

Záměrně zde používám křečovitě označení „německy hovořící“, neboť mnozí z těchto architektů též hovořili plynně česky (např. Josef Zasche)⁶, často také používali i českou variantu křestního jména (např. Arnošt/Ernst Wiesner),⁷ mnohdy

byli židovského původu a – pomineme-li sudetoněmeckou identitu - mnoho z nich se cítilo být více Rakušany než Němci - což patrně platí též o Leo Kammelovi.⁸

Tedy tito architekti sledovali bedlivě architektonické dění v sousedním Německu a Rakousku, kterým se česká architektonická avantgarda – s výjimkou dessavského Bauhausu - příliš nezaobírala. Na rozdíl od tohoto pomyslného poledníku Berlín-Vídeň je spíše zajímavé dění po rovnoběžce, kdy se část českých moderních umělců pod vedením Vincence Kramáře orientovala především na Paříž, zatímco levicově orientovaná avantgarda s hlavním teoretikem Karlem Teigem v čele sledovala společenské i umělecké experimenty v Sovětském svazu. Nešlo však pouze o nějaké „národnostní třenicí“, jako spíš o odlišné pojetí architektury, kdy i českého architekta Jiřího Krohu silně ovlivněného expresionismem a mašinistickými formami architektury vytlačili umělci kolem Teigeho a Devětsilu z Prahy do menších měst - Kutné Hory a Mladé Boleslavi.⁹

Některé významné pražské zakázky ovšem občas muselo „zprůchodnit“ zařazení českého architekta do „německého“ autorského kolektivu a v česky psaných architektonických časopisech (německy psaný v ČSR neexistoval) redaktoři publikovali jejich realizace pouze zřídka. Výjimku představovalo dílo již zmiňovaného Josefa Zascheho, spolupracovníka také Jana Kotěry, které čeští architekti znali a měli v oblibě, pročež se také postavili, bohužel neúspěšně, proti jeho „odsunu“ v roce 1945.¹⁰

Vzhledem k výše naznačeným skutečnostem architektura kina v Novém Jičíně, tradičně označovaná za funkcionalistickou, informovanějšího diváka tedy poněkud zarazí stejně jako skutečnost, že projektant Leo Kammel pracoval v případě svých ostatních realizací s formami odlišného ražení, vycházejícími z německého expresionismu. Než však přikročíme k zevrubnější analýze architektury budovy, odbočíme a stručně načrtne architektonický vývoj kinosálů.¹¹

Architektura biografů v ČSR

Již rok po pařížské premiéře bratří Lumiérů, tedy v roce 1896, se začínají v tehdejším Rakousku-Uhersku objevovat první, tehdy ještě „kočovní“ kinematografy. Stálé biografy začínají vznikat na počátku 20. století, kdy se filmové umění postupně proměňuje v zábavu širokých lidových vrstev - jako nejstarší na území bývalé ČSR bývá uváděno bratislavské kino z roku 1905. Po konci první světové války nastává v ČSR rozmach ve výstavbě stálých kin, který sice oslabuje na počátku dvacátých let, ale opět kulminuje na jejich konci v souvislosti s nástupem nové technologie zvukového filmu. Ze statistických údajů vyplývá, že v roce 1930 patřila ČSR k zemím s nejhustší sítí kinosálů v Evropě, v čemž předstihovala i takové filmové a technologické velmoci jako Francii, Německo či Británii.¹²

Zpočátku kina nechávali budovat soukromí podnikatelé, což se odráží ve světáckých znějících názvech kin jako: *Grand royal bio de Prague* nebo *Grand theatre elite* apod. Pouze břevnovský podnikatel sympaticky nic neskrýval, když kino ve své zahradní restauraci nazval lakonicky *Stodola*.¹³ Od poloviny dvacátých let začínají kina budovat nejrůznější spolky a i v názvech kin se odráží proklamovaný vzdělávací účel kin – např. kino *Komenský* nebo *Bio Osvěta*, často také *Sokol*.¹⁴ Samozřejmě vždy nejlépe zněly „americké“ názvy kin jako *Hollywood*, *Broadway*

apod., které naopak mizí na počátku protektorátu. Kino *Broadway* Na Příkopě od Bohumíra Kozáka a Antonína Černého se tak mění na kino *Victoria*, a když dosáhl „wehrmacht“ dílčího vítězství, pozměňuje svůj název na *Sevastopol*.

Podobné tendence můžeme dobře sledovat i na příkladě Nového Jičína, kde se první filmové projekce dokládají kolem r. 1902. Od tohoto roku pořádá představení v Německém spolkovém domě – dnešním divadle – firma *Öser Saxinger*. Po vzniku ČSR se spojují dvě firmy, které zde působily již od roku 1911: *Kummers Wiener Weltbioscop* a *Steubles erstes Neutitscheiner elektrisches Theater* do jedné společnosti, která promítá jak ve spolkovém domě, tak i v restauraci U nového slunce, než v roce 1930 vstupuje do hry městská rada, která se rozhoduje vybudovat adekvátní prostor určený výhradně pro filmové produkce.¹⁵

Architektonická koncepce prvních stálých kin vcelku logicky vycházela z divadelní architektury 19. století, kterou nejlépe rozvinula osvědčená projekční firma Fellner & Hellmer, která mnoho úspěšných staveb realizovala také v českých zemích.

Samotný sál architekti často koncipovali jako poměrně dosti protáhlý obdélník, kde se naproti plátnu nacházel balkón, rozčleněný do jednotlivých lóží, které často také umísťovali po stranách sálu. Jestliže tyto lóže, orientované do středu sálu, komplikují sledování divadelních představení, neboť divák blízko jeviště vidí pouze část scény a také část zákulisí, pak u dvojrozměrného filmového plátna může sledovat pouze značně zdeformované obrazy. Přesto se tato nevýhodná dispozice lóží u biografů objevuje často a poměrně dlouho ji architekti využívají. To zapříčiňuje hned několik okolností. Jistě zde sehrává roli tradice divadelního prostoru, kdy ta společensky nejluxusnější místa – lóže po stranách jeviště, resp. proscénia, umožňují pouze chabý umělecký zážitek, nicméně zde jde spíše o reprezentaci než o co jiného. Jinými slovy řečeno: příslušníky místní honorace mají návštěvníci spíše dobře vidět, než aby oni sami měli dokonalý výhled. Dále nesmíme zapomenout, že mnohé sály navrhovali architekti zpočátku jako multifunkční, kdy při jiných typech představení, různých schůzích a především plesech, vyvýšené stanoviště orientované ke středu sálu divák naopak ocení. V neposlední řadě také nesmíme zapomenout i na jiná „využití“ potmělého prostoru kina. Milenecké dvojice navštěvující lóže jistě pramálo zajímala kvalita filmového obrazu, ostatně lóže některých kin bývala vybavena záclonkami podobně jako později v novojičínském kině, jejichž zatažení umožňovalo intimitu prostoru ještě zvýšit. V projektu na pražské kino *Flora* z roku 1927 tuto skutečnost vyjádřil majitel i architekt v jedné osobě Aloiz Krofla zcela flagrantně, když zaplnil většinu prostoru dvojmístnými lóžemi, z nichž některé vůbec neumožňovaly pohled na plátno, čehož si přirozeně nemohli nepovšimnout tehdejší mravokárci, kteří jej v tisku tepali s tím, že biograf má sloužit jako místo osvěty a nikoli jako „šámbr separé“.¹⁶

Architekti také zpočátku ne vždy využívali zešíkmenou podlahu kinosálu, a to z výše zmíněného důvodu multifunkčnosti, neboť tu by tanečníci plesových zábav ocenili pouze stěží. Týká se to také Německého spolkového domu v Novém Jičíně od vídeňského architekta Otto Thienemanna, který, jak ostatně již název napovídá, sloužil i při jiných událostech než divadelních a filmových představeních. Ulička mezi sedadly bývala někdy nevýhodně umístěna do středu sálu a zdaleka ne celý sál

sedadla zaplňovala, nesmíme zapomenat na naopak nejpodřadnější a nejlevnější místa, určená pro stojící diváky. Zde rezonuje typicky americký motiv – tzv. *Nickelodeons*, které umožňovaly v USA zhlédnout představení za minimální, „niklakové“ částky, a šlo tedy o to, aby se co nejvíce využil prostor kina.¹⁷ Pro promítací přístroje architekti zpočátku neprojektovali speciální místnosti, neboť počítali s jejich umístěním na balkóně mezi diváky.

Samotné „jeviště“ prvních kin také odpovídalo principům divadelní architektury. Umísťovalo se zde zahlušené orchestřiště pro hudební doprovod filmů, některé kinosály, jako např. *Lucerna* v Praze, disponovaly aparaturami, které umožňovaly vytvářet různé zvukové efekty. V mnoha sálech také ještě stále přežívala divadelní plechová opona.

Kolem místnosti vlastní projekce většinou obíhala chodba, umožňující přístup do sálu. Dobový název „*promenoire*“ napovídá, že tato část kina také hrála významnou roli ve společenské komunikaci před samotným představením.

Postupně se začíná prosazovat modernější pojetí architektonické struktury kinosálů inspirované opět divadlem, nyní ovšem tzv. prostorem divadla reformního typu, který začali rozvíjet teoretikové divadelní architektury již ve druhé polovině 19. století. Šlo o to, aby byl prostor více „zdemokratizován“, aby se tedy mohly poskytnout pokud možno všem divákům srovnatelné podmínky k estetickému zážitku. Zešíkmená plocha nyní již představuje nezbytnost a kaskádový systém lóží – vycházející z barokních divadel – začínají architekti opouštět. Namísto obdélného půdorysu preferují projektanti spíše klínovitý půdorys s tím, že se postupně rozšiřují zaoblené řady sedadel. Namísto „promenování“ má divadlo, potažmo kinosál, umožnit rychlý příchod i odchod většího počtu diváků, což má samozřejmě i bezpečnostní důvody, a mizí tak nejrůznější zákoutí foyeru ve prospěch logičtější struktury stavby.

Tyto moderní tendence se projevují v Československu kolem poloviny dvacátých let u dvou významných realizací pražských kinosálů, u kterých ovšem ještě najdeme některá rezidua dřívějších řešení.

Jeden z těchto kinosálů vyprojektoval již zmiňovaný Josef Zasche pro palác *Adria* z roku 1925. Autor zde použil mělký balkón s lóžemi čelem k plátnu, na balkónových ramenech najdeme ovšem i několik lóží natočených k plátnu bokem. Nejde tak o zcela ideální řešení, nicméně o jednu z prvních reflexí moderního pojetí tohoto stavebního úkolu u nás.¹⁸

Druhý z těchto sálů vyprojektoval Jaromír Krejcar pro klíčovou stavbu moderní architektury v českých zemích – obchodní dům *Olympic*. V návrhu z roku 1923 se Jaromír Krejcar přidržel výše zmíněných principů tím, že využil především klínovitého tvaru svažitého hlediště. Při samotné realizaci po roce 1926 ovšem majitel vyzval architekta Paula Sydowa, aby prostor upravil, což on učinil tak, že do prostoru nešťastně umístil lóže. Tento postup napadl teoretik Jan E. Koula v tehdejší tisku, kde upozorňoval také na nečestnost tohoto přístupu vzhledem k autorským právům Jaromíra Krejcara.¹⁹ Hojně diskutovaná stavba také zaujala celkovým pojetím projektu, neboť již do něj architekt zakreslil budoucí reklamní poutače.

Expresionistická architektura v ČSR

Nyní alespoň letmo načrtne kontury expresionistické architektury v českých zemích, což skutečně nemůžeme provést snadno, neboť – jak již upozornil Pavel Šopák²⁰ – termínu expresionistická architektura se používá pro mnoho uměleckých tendencí, které se projevily v architektuře Výmarské republiky především proto, že se nám nedostává lepšího označení, a raději bychom tedy měli hovořit o hnutí než o stylu v užším slova smyslu.

Jak již sám název napovídá, jde zde především o výraz staveb samotných, kde by se měl stírat rozdíl mezi architekturou a ostatními uměními. Teorie expresionismu se opírá o „duchovědné“ pojetí dějin sahající ve svých počátcích k filozofii G. W. F. Hegela. S výrazem i filozofickým podhoubím v rané fázi expresionismu souvisí používání primordiálních tvarů, především krystalů, a zdůrazňování role světla v architektuře. Zde se tedy německá expresionistická architektura odvíjí synchronně se specifickým fenoménem českého architektonického kubismu.

Postupně se zdůrazňováním dynamických forem, především v životě velkoměst, začíná expresionistická architektura ve dvacátých letech postupně nabývat organičtějších tvarů. Jeden z hlavních představitelů německého expresionismu Erich Mendelsohn hovoří o „*dynamice funkce*“, kterou sice architekt musí respektovat, ale nemůže ji chápat jako jediného hybatele tvůrčího procesu.²¹ Spojením poetiky moderních velkoměst, funkce a dynamiky logicky dospějeme k zájmu o moderní dopravní prostředky, resp. aerodynamiku. Řečeno slovy Rostislava Šváchy, který objevil podobné „mašinstické“ tendence také u českých architektů, především Jiřího Krohy: „*expresionisticky smýšlející architekti ... přitom až do raných dvacátých let preferovali tvary všelijak disonantní, lámané, rozeklané a rozrýpané. Později však užívali i různé aerodynamické a kvazikonstruktivistické formy.*“²²

Naopak přední český teoretik moderní architektury Karel Teige dospěl kolem roku 1924 k přesvědčení, že forma může natolik racionálně následovat funkci, že již není tvůrčího zásahu zapotřebí a že tedy architektura by měla spíše spadat pod kategorii vědy než-li umění. Zde Karla Teigeho výrazně ovlivnily teorie sovětských konstruktivistů, kteří v čele s Alexandrem Rodčenkem považovali umění za „*buržoazní přežitek*“. Ostatně již název Teigeho programového článku „*Konstruktivismus a likvidace umění*“ vystihuje mnohé. V jiné ze svých studií označuje přenášení strojových tvarů do architektury za „*romantický blud*“.²³ Musíme však dodat, že zdaleka ne všichni funkcionalističtí architekti se s Teigeho radikálními názory plně ztotožňovali.

Na opačné straně zmiňme například utopický projekt aeroklubu pro Prahu od německého Čechoslováka Otty Kleina, který byl inspirován aerodynamickými tvary letounu.²⁴ Německy hovořící českoslovenští architekti povětšinou zaujímali střední pozici mezi vysloveně avantgardními projekty na straně jedné a historizujícími formami na straně druhé. Slovy Jindřicha Vybírala řečeno: „*Image nového stavění, bílá kostka s plochou střechou, jim byla stejně cizí jako historizující ornamentika.*“²⁵ A právě tento výraz architektury na pomyslné škále ve středu mezi avantgardními a tradicionalistickými formami označujeme povětšinou za expresionistický.

Velký vliv si mezi německy hovořícími architekty v českých zemích udržoval především Erich Mendelsohn, který vyprojetoval obchodní dům Bachner v Moravské Ostravě (1921-22)²⁶, spíše se však zdejší architekti nechávali inspirovat organickými křivkami jeho obchodního domu Petersdorff v nedaleké Vratislavi (1927-28), například Adolf Foehr při koncipování výrazu obchodního domu Brandeys v Praze z roku 1930²⁷ a mnozí další.

KINO UNIVERSUM V BERLÍNĚ²⁸

Mezi lety 1926-1928 realizoval Erich Mendelsohn na berlínském *Kurfürstendammu* významnou budovu kina Universum.²⁹ Zde vyjádřil své přesvědčení, které zpracoval také formou básně, citované na počátku, že modernímu životu velkoměsta, jeho chvatu nepřínaleží budovy kin schované v historických slupkách, a příznačně zde cituje filmové grotesky Bustera Keatona (u nás známého jako Frigo), oblíbené především pro mnoho dynamických automobilových, popřípadě vlakových honiček.

Universum tedy vyprojetoval na podkovovitěm půdorysu, kterému na průčelí dominuje horizontální motiv větrací šachty. Zde se projevuje jeho slavná „*dynamika funkce*“ v architektuře, směřující k organickým křivkám. Budova neskrývá svou konstrukci: železo, beton, cihla – vše musí být na první pohled patrné. Bezpečnost diváků zajišťují krátké únikové východy o dostatečné kapacitě. Nad kinosálem se nacházejí nejrůznější obchody.

Přilákat potenciální diváky mají výrazné světelné poutače, prosvětlení parteru a logo firmy UFA na horizontálním „*pylonu*“. Světelné reklamy se přirozeně inspirovaly velmocí umění světla – filmu, tedy Spojenými státy americkými s jejich rušnými velkoměsty.³⁰ Umělé osvětlení se tak stává výrazným prvkem moderní architektury, který inspiroval mnoho architektů. Stavba kina Universum zajisté inspirovala i architekta novojičínského kina Leo Kammela.

LEO KAMMEL senior (1885-1948)

Budoucí architekt Leo Kammel sen.³¹ se narodil v Kamenickém Šenově (Steinschöna) v severních Čechách poblíž Nového Boru. Jeho otec Willibald Kammel zde podnikal ve sklářském průmyslu. Jeho matka Johanna, roz. Palme, pocházela také z významného rodu, kterému patřily mnohé rafinérie skla.

Po absolvování střední odborné školy sklářské ve svém rodišti navštěvoval Uměleckopřemyslovou školu v Praze, kde studoval v letech 1902-05 malbu a kresbu a později pod vedením profesora Jana Kotěry (1905-08) také architekturu. Odborná literatura obecně předpokládá, že se v následujících letech přestěhoval do Vídně, čemuž by také odpovídalo jeho zapojení do výstavby tzv. *Rudé Vídně*, tedy přestavby Vídně dvacátých a třicátých let, inspirované rakouskou sociálně-demokratickou vládou, pročež také bývá spojován s označením „*vídeňský architekt*“. Do této chronologie by také zapadala skutečnost, kterou uvádí *Architektenlexikon*, resp. Ursula Prokop, totiž že Leo Kammel od roku 1929 přednášel na Vysoké technické škole ve Vídni.³²

Tuto jednoduchou posloupnost ovšem rozkládá fakt, kterého si povšiml již Jiří Hilmera³³, že na původních plánech ke krnovskému divadlu z roku 1927/28 uvádí

Leo Kammel jako své bydliště Prahu – Vinohrady. Na plánech k novojičínskému biografu z roku 1930 již uvádí jako bydliště Vídeň. Tím pádem by se rok 1929 jevil v životě Leo Kammela jako značně hektický a v této souvislosti by nás jistě zajímalo, zda se mohl v Praze blíže obeznámit s výše zmiňovanými zajímavými realizacemi Josefa Zascheho (1925) a Jaromíra Krejčara (1928), což přirozeně mohl i jako občan Vídně. Patrně však bude nejlépe, pokud alibisticky řekneme, že pobýval střídavě mezi Prahou a Vídní, kde se ve třicátých letech natrvalo usídlil.

Pro potřeby radnice „Rudé Vídně“ vyprojektoval Leo Kammel ve dvacátých letech několik činžovních domů, které odrážely tehdejší představy o sociálním, finančně dostupném bydlení.³⁴ Nás však spíše zajímají Kammelovy realizace v českých zemích, které se svým zadáním blíží tématu novojičínskému kinosálu.

Pro svůj rodný Kamenický Šenov Leo Kammel navrhnul v roce 1928³⁵ budovu divadla, která nyní pod názvem kino Hvězda slouží filmovým projekcím. Bohužel u této budovy se nám vinou dramatických událostí spojených s odsunem německého obyvatelstva z Kamenického Šenova po roce 1945 nedochovala původní plánová dokumentace. Budovu samu, především interiér, pak velice poničila chaotická přestavba, probíhající mezi lety 1968-1980. O původní struktuře budovy tak víme pouze velice málo, nejspíše šlo o tradičnější divadelní sál s balkonem naproti jevišti, o němž bohužel netušíme, zda jej architekt rozdělil lóžemi, či nikoli.³⁶

Vnější plášť divadla architekt vertikálně rozčlenil hranatými lisénami a nad hlavní sál situoval jehlancovou kopuli na půdoryse oktogonu. Jde tak, respektive spíše šlo, o typickou architekturu první fáze expresionismu, o které jsme hovořili výše, kdy architekti pracovali s krystalickými „zvrásněnými“ tvary. Zaujme zde především motiv geometrizované kopule.

Kopuli, typický motiv církevní architektury, používají architekti první poloviny 20. století jako motiv vyjadřující sakralizaci veřejných budov. Tedy jako motiv „chrámu“ vědy, umění apod. V posledně jmenovaném kontextu použil motiv kopule kupříkladu Kammelův učitel Jan Kotěra při projektování muzea v Hradci Králové (realizovaného mezi lety 1906-12), ale samozřejmě také mnozí další.

Podobné sakralizující motivy se objevují u dalšího projektu Leo Kammela – budovy divadla a kina pro město Krnov, jejíž plány městská rada schválila v roce 1927 a v roce následujícím realizovala.³⁷

Zde víme, že architekt pojal samotný divadelní sál vysloveně moderním způsobem. Přízemí hlediště oválného půdorysu umístil na rovnou plochu, nejspíše s ohledem na další funkce kinosálu. Protilehlý balkon se již svažuje a jeho přední část Leo Kammel rozčlenil lóžemi, orientovanými frontálně k jevišti. Po stranách balkónu se ještě nacházely čestné lóže určené pro starostu a místní honoraci, které architekt více natočil směrem do středu sálu, nicméně díky jejich půlkruhovitému tvaru i z nich mohli diváci dobře sledovat filmová představení, kterým ostatně budova povětšinou sloužila.

Zvnějšku architekt budovu pokryl texturou, skládající se opět z ostře řezaných lizén a trojúhelníků. Nad sál opět umístil světlík – kopuli, nyní jehlancového tvaru, a tento „chrámový“ motiv ještě zdůraznil trojicí jakýchsi tympanonů, členěných diagonálními liniemi. V krnovském divadle tedy Leo Kammel zdařile propojil výrazný, expresivně laděný exteriér s dobře fungujícím kinosálem.

Architektura kina v Novém Jičíně

Městská rada Nového Jičína se poměrně dlouho snažila získat koncesi na filmová představení. Poté, co se jí to v roce 1924 konečně podařilo, seznali radní, že nedisponují vhodným prostorem k projekcím. Koncesi tedy pronajali místnímu podnikateli Josefu Streublovi. Ukázala se tak potřeba nového kinosálu, který by mohl nahradit dosavadní, výše zmiňovaná provizoria. O naléhavosti této ekonomicky také velice zajímavé potřeby svědčí fakt, že výbor pro provoz městského biografu vedl samotný starosta dr. Ernst Schollich.³⁸

Řešení navrhnul místní podnikatel Siegfried Herz, když nabídl městské radě místo po bývalé sladovně jako potencionální staveniště v blízkosti centra města. Zároveň předložil projektovou dokumentaci, zpracovanou stavební firmou R. & H. Blum.³⁹ Návrh, který předpokládal realizaci hotelu s kavárnou, restaurací a kinem Central v tradičním, spíše historizujícím duchu však radní nezaujal, a rozhodli se proto vypsát na budovu kina architektonickou soutěž.

Městská rada odkoupila bývalou sladovnu, na jejímž místě vybudovala v roce novostavbu kina podle vítězného projektu Leo Kammela. O vánocích 1930 proběhlo v kině první filmové představení. Budovu kina Kosmos (dnes Květen) realizovala novojičínská stavební firma Czeike & Wondra, která si ke spolupráci přizvala opavskou firmu Eisenbetonbauunternehmung Ust. & Co.,⁴⁰ a to nejspíše proto, že měla větší zkušenosti s budováním železobetonové konstrukce. Náklady městská rada přesně vyčíslila s tím, že sama budova stála necelé tři milióny tehdejších československých korun a nejvíce prostředků, něco přes milión korun, na její výstavbu poskytla Krnovská záložna (Jägersdorfer Sparkasse).⁴¹

Na počátku následujícího roku již přišla do Nového Jičína technologická inovace v podobě zvukového filmu, což opět přesně kopíruje celorepublikové trendy, kdy počátek třicátých let můžeme spojit s rozvojem mluveného filmu. V roce 1929 mohlo v ČSR promítat ozvučené filmy pouze 19 kin, zatímco v roce 1937 bychom našli pouze 6% neozvučených biografů.⁴² Ani tato technologická inovace ovšem nezabránila krizi návštěvnosti kin na počátku třicátých let, která ani tak nesouvisela s nastupující krizí jako spíše s tzv. „tříletým kontingentem“, který omezil dovoz zahraničních filmů, především oblíbených filmů hollywoodské produkce.⁴³

Architekt Leo Kammel využil při koncipování novojičínské kina Kosmos dokonale nárožního prostoru, kde se dříve nacházela sladovna. Hmota kina se rozkládá na čtvrtkruhové výseči. Samotný kinosál měl původně oblé stěny, nikoli však tak výrazně jako u předchozího projektu krnovského divadla. Vzhledem k tomu, že zde neumístil výrazné orchestřiště, počítal architekt patrně již předem se zavedením zvukové aparatury. Naproti jevišti se nachází balkon, jehož přední část původně členilo 12 lóží orientovaných frontálně směrem k plátnu. Kinosál lemují úzké „promenoiry“, ze kterých mohli návštěvníci vstoupit do sálu dvěma vstupními dveřmi, z nichž jedny jsou nyní zazděné. Toto řešení zajišťovalo rychlý přístup většího počtu diváků do sálu a mělo také bezpečnostní důvody, neboť se sál dal také bez prodlení opustit. Po stranách moderně vybaveného vestibulu se nacházely místnosti s technickým zázemím kina – na jedné straně byt správce a na opačné straně kanceláře. Ve středu průčelí z hmoty stavby vystupuje rizalit, v jehož středu – na místě dnešní pokladny – se dříve v přízemí nacházely hlavní vstupní dveře

do kina a v patře byly místnosti s promítací a později zvukovou aparaturou. Nosné části kina původně tvořila železobetonová konstrukce, doplněná dřevěnými prvky, později (po r. 1967) nahrazenými železobetonem.

Zvnějšku budova zaujme svými aerodynamickými tvary s dominantními vertikálami a horizontálami a světelnými prvky. Nejvýrazněji rozhodně působil vertikální světelný poutač z bílého opaktního skla s nápisem „Kino“. Jelikož jej nemohli potencionální návštěvníci z bočního úhlu spatřit, doplňoval jej původně další vertikální poutač s obdobným nápisem ze strany, kde tomu nebránila přiléhající zástavba.

Kolmo na rizalit nasadil Leo Kammel opět prosvětlenou markýzu, která dodává kinu potřebnou dynamiku a téměř mašinstický výraz. Místnosti se zázemím kina po stranách vestibulu architekt zvnějšku naznačil zaoblenými balkóny. Celou budovu pak zakryl plochou střechou.

Jak vidno - architektonický výraz projektu Leo Kammela se během jednoho dvou let od realizací v Kamenické Šenově a Krnově dramaticky proměnil. Mízi plastické ztvárnění fasády ve prospěch hladkých ploch, původně pojednaných v břizolitu s přimíšením antuky, která dodávala omítce jemně naoranžovělý nádech. Variace na kupoli předchozích projektů bychom zde také marně hledali.

Spíše než jako archaizující „chrám umění“ má nyní stavba působit jako moderní, účelná stavba, reflektující rychlost a dynamiku soudobého velkoměsta.

Ze sakralizující koncepce kulturních staveb se postupně stávalo často opakované architektonické klišé. Již v roce 1903 vydává architekt Josef Zasche esej „*Moderní divadlo*“, ve kterém kritizuje toto pojetí, když říká: „*zevnějšek se oprostuje od všech neorganických, zdobných tvarů. Žádné falešné kupole nad foyery, jak je ukazují běžná divadla, ani bezúčelné věže, žádný nalepený dekor nad vstupem, ani sloupořadí, ani nezdůvodněné štíty*“.⁴⁴

Ve svých úvahách nad kinem Universum v Berlíně, citovaných v záhlaví tohoto článku, vyjádřil Erich Mendelsohn totéž ve zhuštěné, „dynamické“ formě, když si pokládá řečnickou otázku o podobě kina, a ihned si odpovídá. Táže se: „*Domkuppeln? - wozu!*“ tedy „*chrámovou kopuli? - nač?*“.⁴⁵ Jistě tedy v těchto i jiných ohledech velice inspirovala Leo Kammela podoba Mendelsohnova kina Universum. Plochá střecha, oblé aerodynamický tvar pláště budovy, pravouhlý kontrast výrazné vertikály a horizontály v průčelí a v neposlední řadě světelné reklamní prvky na fasádě hovoří za vše. Nejde tak o zcela jinou architekturu, ale o posun od zjitřené první fáze expresionistické architektury k organičtějšímu pojetí fáze druhé.

Příznejme si však, že nároží Legerovy a Rättigovy (dnešní Havlíčkovy a Resslervy) ulice jistě ve třicátých letech minulého století, ostatně ani dnes, zdaleka netepalo velkoměstským životem jako monděnní berlínská třída Kurfürstendamm, čemuž přirozeně také odpovídají zcela odlišná měřítka obou staveb. Ostatně nespočetná kapacita budov - 1.700 diváků v Universu a 720 diváků v kině Kosmos také říká své.

Patrně právě snaze po závanu velkoměstského ducha můžeme přičíst, že si novojičínská radní vybrali k realizaci právě projekt Leo Kammela, což se zrcadlí v komentářích ke stavbě v dobovém tisku. V *Deutsche Volkszeitung für das*

Kuhländchen velebí kino Kosmos neznámý redaktor s tím, že město získá stavbu, která se svým vnějším zjevem a vnitřním vybavením bude moci poměřovat se všemi moderními budovami kin a pragmaticky dodává, že je také velice podstatné, že zmizela zpustlá sladovna.⁴⁶ Významný novojičínský historik a organizátor Josef Ullrich ve stejném periodiku hovoří o tom, že tato novodobá stavba ukazuje všechny výdobytky moderní doby a také více odhaluje ambice tehdejší městské reprezentace, když říká, že srovnatelně „*krásnou a účelnou*“ budovu kina „v zemi“ nevlastní ani větší města a bez okolků vyjmenovává, o která jde: Opava, Olomouc a Moravská Ostrava.⁴⁷

Přirozeně nemůžeme vyloučit obeznámenost zadavatelů se soudobou berlínskou stavbou, iniciativa však nejspíše vyšla od Leo Kammela, a tak novojičínská radní v budově kina velice záhy anticipovali moderní architektonické trendy.

Jinak tomu bylo s budovou kina po roce 1948. Přejmenování na kino Květen jistě mnohé nezměnilo. Drasticky však budovu biografu změnila „přestavba“ z roku 1967⁴⁸, která s výjimkou šaten kompletně zlikvidovala původní interiér. Také z vnějšího výrazu po odstranění všech světelných prvků nezbylo prakticky nic.

V roce 2007 však budovu naštěstí rehabilitovalo opětovné umístění zrekonstruovaných světelných prvků na fasádu.⁴⁹

Shrňme tedy: v Novém Jičíně velice záhy, již za dva roky (sic!) po uvedení berlínského kina Universum do provozu vznikla budova, zřetelně citující projekt Ericha Mendelsohna.

Velice výrazně se tato návaznost projevuje v použití aerodynamických tvarů, inspirovaných moderními dopravními prostředky a dynamikou moderních velkoměst. Dále pak v zářících reklamních prvcích, lákajících návštěvníky ke vstupu. Motiv světla také odkazuje k jednomu z možných německých výrazů pro film (*Lichtspiel*) a z něj následně odvozených označení pro kino - *Lichtspielbühne*, *Lichtspielhaus*, *Lichtspieltheater* apod.

V neposlední řadě také obě kina spojuje jejich „vesmírný“, národnostně a politicky indiferentní název - Universum a Kosmos.

Ačkoli architektura kina vykazuje jisté funkcionalistické prvky, spíše navazuje na druhou organickou fázi německého expresionismu, neboť v této době se oba tyto „styly“ do značné míry prolínají.

Co vedlo novojičínské radní, aby v soutěži zvolili velice moderní projekt Leo Kammela, tedy návrh architekta, který modifikoval a tvůrčím způsobem rozváděl stavbu Ericha Mendelsohna?

Jistě ne pokus poměřovat se s Berlínem! Srovnání velikosti a významu města stejně jako hustoty dopravního ruchu, majícího formovat tvary stavby, zde samozřejmě nepřipadá do úvahy. Právě naopak, akceptováním aktuálních architektonických tvarů se světácky snažili rozčeřit poklidné vody maloměsta závanem velkoměstského ducha a soupeřit tak s většími „německými“ městy v okolí - Olomoucí, Opavou a Ostravou. Rozhodně velice ambiciózní snaha!

Zaujme, že se mezi těmito „kulturními rivaly“ neobjevuje Brno. Patrně se již pro novojičínské radní nacházelo stranou tohoto soutěžení a nebo jej po vzniku tzv. Velkého Brna v roce 1919⁵⁰ chápali spíše jako „české“ město.

V kontextu vývoje architektury Nového Jičína představuje budova kina také významný, bohužel však nepříliš lichotivý mezník, neboť od počátku třicátých let již zde soutěž podobného významu neproběhla. Osmdesát let pak v Novém Jičíně podobně aktuální architektura, navazující na lokální, neřkuli světové architektonické trendy, pohříchu nevznikla.

- ¹ Tímto děkuji řediteli kina Květen Lubomíru Svobodovi za to, že byl tak laskav, přemohl svou vrozenou ostýchavost a podělil se se mnou o četné informace k dějinám novojičínského kina.
Za velkou ochotu děkuji také pracovníci novojičínského archivu Petře Vlčkové.
- ² Z básně Ericha Mendelsohna, kterou přednesl při příležitosti slavnostního otevření kina Universum v Berlíně v roce 1928, v originále:
"Kino? filmspiel, Theater der Bewegung! Bewegung ist Leben
.....
Also kein Rokkoschloß für Buster Keaton.
Keine Stucktorten für Potemkin und Scapa Flow.
Aber keine Angst auch!"
Bienert, Michael, Buchholz, Elke L.: Die Zwanziger Jahre in Berlin, Ein Wegweiser durch die Stadt. Berlin 2006, s. 232.
- ³ Umělecko-historická terminologie zde značně kolísá, hovoří se nejčastěji o rondokubismu nebo obloučkovém kubismu, ale v dobové literatuře se také objevuje právě výše zmiňovaný národní styl nebo styl Legiobanky. Ve své monografii na téma architektury kubismu používá Rostislav Švácha termín řetí kubistický styl.
Švácha, Rostislav: Lomené, hranaté & obloukové tvary, česká kubistická architektura 1911-1923. Praha 2000.
Lukeš, Zdeněk (eds.): Český architektonický kubismus, podivuhodný směr, který se zrodil v Praze. Praha 2007.
- ⁴ Historikové umění bohužel doposud neseptali příliš mnoho monografií analyzujících moderní architekturu „německých“ měst v českých zemích. Z čestných výjimek uveďme: Vybíral, Jindřich, Zatloukal, Pavel: Krnovská architektura let 1850-1950. Umění, 1990, s. 521-533.
Šopák, Pavel: Klasicistní architektura Opavy let 1780 – 1850. Opava 2003.
V posledních letech začínají tato bílá místa zaplňovat žáci prof. Rostislava Šváchy:
Šopák, Pavel: Opavská architektura let 1800 – 1950. Rigorózní práce. Olomouc 2000.
Karásková, Iva: Funkcionalistická architektura v Jablonci nad Nisou. Diplomová práce. Olomouc 2009.
Kubištová, Jitka: Architektura 20. stol. v České Lípě. Diplomová práce. Olomouc 2010.
Randáček, Jan: Liberecká architektura 1895-1945. Diplomová práce. Olomouc 1998.
Kolegovi Janu Randáčkovi tímto děkuji za laskavé zapůjčení jeho diplomové práce.
Pro architekturu Nového Jičína je jistě klíčová studie Tomáše Boudy:
Bouda, Tomáš: Architektura v Novém Jičíně na přelomu 19. a 20. století. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín sv. 37, 1988, s. 31-39.
- ⁵ "Národnostní" rozměr architektonického výrazu staveb analyzuje na brněnském příkladě ve své objevené studii Rostislav Koryčánek:
Koryčánek, Rostislav: Česká architektura v německém Brně, město jako ideální krajina nacionalismu. Brno 2003.
- ⁶ Lukeš, Zdeněk, Svodoba, Jan: Josef Zásche. Umění, 1990, č. 6, s. 534-543.

- ⁷ Pelčák, Petr, Wahla, Ivan (eds.): Ernst Wiesner, Brno 2005.
- ⁸ Především díky studiím Jindřicha Vybírala nyní známe spíše lépe tvorbu německy hovořících architektů, působících na Moravě a ve Slezsku:
Vybíral, Jindřich: Architektura na Moravě a ve Slezsku. In: Rousová, Hana (eds.) Mezery v historii 1890-1938, polemický duch střední Evropy – Němci, Židé, Češi. Praha 1994, s. 96-111.
Vybíral, Jindřich: K německé expresionistické architektuře na Moravě a Slezsku. In: Pomajzlová, Alena (eds.): Expresionismus a české umění. Praha 1994, s. 227-233.
Architekturou československých Němců, působících v Čechách se ve svých studiích zabírá především Zdeněk Lukeš:
Lukeš, Zdeněk: Splátka dluhu, Praha a její německy hovořící architekti 1900-1938. Praha 2002.
Lukeš, Zdeněk: Architektura v Čechách. In: Rousová, Hana (eds.): Mezery v historii 1890-1938, polemický duch střední Evropy – Němci, Židé, Češi. Praha 1994, s. 112-117.
Lukeš, Zdeněk: Expresionismus v tvorbě architektů německé národnosti na českém území. In: Pomajzlová, Alena (eds.): Expresionismus a české umění. Praha 1994, s. 233-239.
Architektům židovského původu věnuje svoji pozornost především Arno Pařík:
Pařík, Arno: Židovští architekti v Čechách. Roš Chodeš, r. 63, 2001, č. 1, s. 10-11.
Pařík, Arno: Na vrcholu soudobé architektury – židovští architekti Moravy a Slezska. Roš Chodeš, r. 63, 2001, č. 2, s. 12-13 a 17.
Pelčák, Petr, Sapák, Jan, Wahla, Ivan (eds.): Brněnští židovští architekti. Brno 2000.
- ⁹ Švácha, Rostislav: Expresionismus v české architektuře. In: Pomajzlová, Alena (eds.): Expresionismus a české umění. Praha 1994, s. 210.
- ¹⁰ Lukeš, Zdeněk: Splátka dluhu, Praha a její německy hovořící architekti 1900-1938. Praha 2002, s. 11 a 204.
Lukeš, Zdeněk: Expresionismus v tvorbě architektů německé národnosti na českém území. In: Pomajzlová, Alena (eds.): Expresionismus a české umění. Praha 1994, s. 233.
- ¹¹ Vycházím zde především z brilantního rozboru struktury pražských kinosálů, o kterých pojednal přední znalec naší divadelní architektury Jiří Hilmera.
Hilmera, Jiří: Stavební historie pražských kinosálů I. – do vzniku Československé republiky. Illuminace, 1998, r. 10, č. 1, s. 119-162.
Hilmera, Jiří: Stavební historie pražských kinosálů II. – dvacátá léta. Illuminace, 1998, r. 10, č. 2, s. 93-136.
Hilmera, Jiří: Stavební historie pražských kinosálů III. – od dvacátých do sklonku třicátých let. Illuminace, 1998, r. 10, č. 3, s. 93-129.
Hilmera, Jiří: Stavební historie pražských kinosálů IV. – poválečné půlstoletí. Illuminace, 1998, r. 10, č. 4, s. 75-103.
- ¹² V „denzitě“ kinosálů předběhlo ČSR pouze Rakousko, Španělsko a specifické Švédsko.
Pištora, Ladislav: Filmoví návštěvníci a kina na území České republiky. Od vzniku filmu do roku 1945. Illuminace, 1996, r. 8, č. 4, s. 35-61.
- ¹³ Hilmera, Jiří: Stavební historie pražských kinosálů I. – do vzniku Československé republiky. Illuminace, 1998, r. 10, č. 1, s. 125, 127 a 152.
- ¹⁴ Hilmera, Jiří: Stavební historie pražských kinosálů II. – dvacátá léta. Illuminace, 1998, r. 10, č. 2, s. 93, 100, 101 a 109.
- ¹⁵ Müller, Anton: Verwaltungsbericht des Stadtkinos 1912-1937. In: Kol.: Verwaltungsbericht der Stadtgemeinde Neutitschein für die Zeit von 1912-1938. Neutitschein 1938, s. 116-120.
Chobot, Karel: Okénko do minulosti. Novojičínský zpravodaj, 2005, č. 12, s. 1213.